Finnwatch ry:n lausunto
Eduskunnan suurelle valiokunnalle
2.5.2025

Asia: U-kirjelmä Euroopan komission 26.2.2025 antamasta Omnibus I -ehdotuksesta, U 13/2025 vp

Johdanto **1**

1. Valtioneuvoston kanta on ristiriidassa Petteri Orpon hallituksen aiempien yritysvastuudirektiiviä koskevien kantojen kanssa **2**

2. Valtioneuvoston kanta on sisäisesti ristiriitainen **3**

a. Johdonmukaisuus muun sääntelyn kanssa 3

b. Ilmastotoimien toteutus 4

c. Sääntelyn ennakoitavuus ja oikeudellinen varmuus 4

d. Ristiriidat kansainvälisten standardien kanssa 5

3. Komission Omnibus I -esitys on ristiriidassa yritysvastuun kansainvälisten standardien kanssa **5**

4. Finnwatchin suositukset valiokunnalle

****

6

LIITE: Taustatietoa yritysvastuudirektiivistä ja Omnibus 1 -esityksen sisällöstä **7**

Mikä yritysvastuudirektiivi on? 7

Yritysvastuudirektiivin käsittelyn aikajana 7

Mitä yritysvastuudirektiiviä koskeva Omnibus I -esitys pitää sisällään? 8

Huolellisuusvelvoitteen rajoittaminen pääsääntöisesti omaan toimintaan, tytäryhtiöiden toimintaan ja tier 1 -tasolle 8

Maksimiharmonisaation laajentaminen 10

Velvollisuus lopettaa liikesuhde poistetaan 10

Sidosryhmän määritelmän kaventaminen 11

Vaatimus sakkojen yhteydestä liikevaihtoon poistetaan, komissio laatii ohjeet sakoille 11

Ilmastosiirtymäsuunnitelma 12

Siviilioikeudellinen vastuu poistetaan direktiivistä 12

Johdanto

Finnwatch kiittää mahdollisuudesta lausua suurelle valiokunnalle komission Omnibus I -esitystä koskevasta valtioneuvoston U-kirjelmästä. Keskitymme lausunnossamme erityisesti yritysvastuudirektiiviä koskeviin kohtiin.

Finnwatch ry, Malminrinne 1 B, 00180 Helsinki
www.finnwatch.org

Finnwatch on seurannut yritysvastuulainsäädännön kehittämistä Suomessa ja Euroopan unionissa jo yli 10 vuotta, ja työmme pohjautuu lainsäädännön taustalla oleviin YK:n ja OECD:n kansainvälisiin yritysvastuustandardeihin. Olemme mukana kansalaisjärjestöjen edustajana työ- ja elinkeinoministeriön yritysvastuudirektiivin transpositiota valmistelevassa lakityöryhmässä.

Lausumme kunnioittaen U-kirjelmästä seuraavaa:

1. Valtioneuvoston kanta on ristiriidassa Petteri Orpon hallituksen aiempien yritysvastuudirektiiviä koskevien kantojen kanssa

Tammikuussa 2024 valtioneuvosto katsoi yritysvastuudirektiivin osalta (UJ 50/2023, perusmuistio), että "*EU-instituutioiden saavuttama trilogisopu huomioi riittävällä tavalla Suomen keskeiset neuvottelutavoitteet ja neuvoston yleisnäkemyksessä sovitut elementit, erityisesti varsinaisen asianmukaisen huolellisuuden velvoitteen osalta.*" Pääministeri Petteri Orpo kertoi myöhemmin (3.4.2024) eduskunnalle, että yritysvastuudirektiivi saatiin läpi juuri sellaisena kuin Suomi halusi.

Nyt eduskunnan käsittelyyn tuodussa U-kirjelmässä valtioneuvosto kuitenkin ilmoittaa yleisenä linjauksenaan kannattavansa Omnibus I -ehdotusta, joka muuttaa huomattavasti yritysvastuudirektiiviä ja siihen sisältyvää asianmukaisen huolellisuuden velvoitetta.

Kannassa ei perustella millään tavalla sitä miksi valtioneuvoston arvio yritysvastuudirektiivin muutostarpeista on muuttunut näin paljon. Erityisen erikoista tämä on kun kannan tausta-aineistona olevassa virkamiesarviossa todetaan, että "[v]*oidaan kuitenkin pitää jokseenkin varmana, että* [komission Omnibus I -esityksessä] *ehdotetut muutokset heikentäisivät yritysvastuudirektiivin alkuperäisten tavoitteiden toteutumista ja siten sääntelyn vaikuttavuutta"* ja, että *"*[o]*n mahdollista, että jo vastuullisesti toimivien suomalaisten yritysten mahdollisuus saada kilpailuetua kaventuisi ehdotuksen johdosta*". Edelleen virkamiesarvion mukaan komission esityksen hyötyjät olisivat hitaammin vastuulliseen toimintaan heränneitä yrityksiä, joiden asemaa esitys U-kirjelmän mukaan helpottaa. On epäselvää, miksi tämän suuntaiset muutokset ovat valtioneuvoston mukaan nyt kannatettavia.

Sittemmin voimaan tullutta yritysvastuudirektiiviä käsiteltiin viime vuonna suuressa valiokunnassa. Valiokunnan 8.2.2024 päivätyssä kannassa katsotaan, että "*EU-toimielinten kolmikantaneuvotteluissa saavuttama sopu huomioi riittävällä tavalla Suomen keskeiset neuvottelutavoitteet, erityisesti varsinaisen asianmukaisen huolellisuuden velvoitteen osalta*".

Suomen haluamassa muodossa keväällä 2024 hyväksytty yritysvastuudirektiivi on ollut voimassa vain kymmenen kuukautta eikä sitä ole viety käytäntöön vielä missään Euroopan

Finnwatch ry, Malminrinne 1 B, 00180 Helsinki
www.finnwatch.org

unionin jäsenvaltiossa. Suomessa direktiiviin pohjautuvaa kansallista lakia on vasta valmisteltu työ- ja elinkeinoministeriön lokakuussa 2024 asettamassa työryhmässä. Komission esittämät ja valtioneuvoston U-kirjelmässä kannattamat muutokset eivät siis perustu uuteen, esimerkiksi sääntelyn käytännön toimivuudesta saatuun tietoon. Valtioneuvoston kannassa pidetään "*valitettavana, että* [Omnibus I -]*ehdotuksesta muun muassa puuttuu vaikutusten arviointi*".

2. Valtioneuvoston kanta on sisäisesti ristiriitainen

Kuten edellä todettiin, valtioneuvosto toteaa eduskunnalle nyt toimitetussa U-kirjelmässä kannattavansa komission esittämiä muutoksia yritysvastuudirektiiviin. Sen jälkeen kuitenkin mainitaan, että valtioneuvosto pitää tärkeänä muun muassa a) yritysvastuudirektiivin johdonmukaisuutta jo hyväksyttyjen muiden säännösten kanssa, b) ilmastonmuutoksen torjunnan toimien määrätietoista toteutusta yrityksissä, c) sääntelyn ennakoitavuutta ja oikeusvarmuutta yrityksille sekä d) sääntelyn rakentumista OECD:n toimintaohjeissa omaksutun kuusiportaisen huolellisuusprosessin varaan.

Käsittelemme näitä valtioneuvoston korostamia näkökohtia tarkemmin seuraavissa alaluvuissa:

a. Johdonmukaisuus muun sääntelyn kanssa

Komission Omnibus I -esityksessä ehdotetut muutokset eivät muodosta johdonmukaista kokonaisuutta jo hyväksyttyjen säännösten kanssa. Johdonmukaisuuden kannalta erityisen ongelmallinen on komission ehdotus huolellisuusvelvoitteen pääsääntöisestä rajaamisesta konsernien sisäiseen toimintaan sekä tuotantoketjujen 1. portaalle (ns. tier 1) eli suoriin liikekumppaneihin. Ehdotus on ristiriidassa voimassaolevien pakkotyöasetuksen, metsäkatoasetuksen ja akkuasetuksen kanssa. Lisäksi ehdotus on ristiriidassa konfliktimineraaliasetuksen tarkoituksen kanssa. Kaikissa em. sääntelykokonaisuuksissa yritysten tulee tuntea arvoketjunsa huomattavasti tier 1 -tasoa syvemmin. Voimassaoleva yritysvastuudirektiivi loi em. sääntelyä tukevan johdonmukaisen yleiskehikon huolellisuusvelvoitteen noudattamisesta tuotantoketjuissa. Komission uusi esitys rikkoo huolellisuusvelvoitteen riskiperusteisen peruslogiikan ja luo tarpeetonta byrokratiaa, joka ei enää toteuta sääntelyn alkuperäistä tarkoitusta eikä tue muun, olemassa olevan kestävyyssääntelyn noudattamista. Tämä todetaan suoraan myös valtioneuvoston kannan tausta-aineistoissa: "*ehdotetut muutokset voivat vähentää koherenttiutta muun huolellisuusvelvoitetta koskevan EU-sääntelyn kanssa*".

Finnwatch ry, Malminrinne 1 B, 00180 Helsinki
www.finnwatch.org

Komission Omnibus I -esityksen sisältyy myös epäonnistunut ehdotus kauppakumppaneiden välisten tietopyyntöjen rajaamisesta VSME-standardin mukaisiin tietoihin alle 500 henkilöä työllistävien suorien liikekumppaneiden kohdalla. Direktiivin soveltamisalassa olevia yrityksiä siis estetään kysymästä kaikkia niiden haluamia tietoja pienemmiltä liikekumppaneilta. Lisätietoja saisi pyytää vain tietyin ehdoin. U-kirjelmän mukaan *"tietopyyntöjen rajoittaminen toimitusketjuisssa voisi hankaloittaa soveltamisalassa olevien yritysten mahdollisuuksia täyttää direktiivin velvoitteita*".

Lisäksi esitys saattaa heikentää pk-yritysten asemaa suurten yritysten arvoketjuissa, jos tietojen saannin hankaloituessa suuret yritykset priorisoivat kauppakumppaneinaan toisia suuria yrityksiä, joita tietojen saantia koskevat rajaukset eivät koske. Tietopyyntöjen rajaaminen ei myöskään suojaa pk-yrityksiä hallinnolliselta taakalta, sillä ostajayritykset voivat siirtää tietovaatimuksensa esimerkiksi sopimusehtoihin. Tämä lisäisi entisestään pk-yritysten kustannuksia ja hallinnollista taakkaa.

Tehokkain tapa välttää pk-yritysten hallinnollista taakkaa on laatia yrityksille ohjeistusta lainsäädännön noudattamisesta ja siitä, millaista tietoa niillä tulee olla omista toimintaketjuistaan. Ostajayritysten velvollisuuksia tarjota tukitoimenpiteitä liikekumppaneilleen voitaisiin myös laajentaa koskemaan riskien tunnistamista (voimassa olevassa direktiivissä yritysten tulee tarjota tukitoimenpiteitä liikekumppaneilleen haitallisten vaikutusten ehkäisemiseksi ja lopettamiseksi).

b. Ilmastotoimien toteutus

Komission Omnibus I -esitys ehdottaa yritysten ilmastosiirtymäsuunnitelmia koskevasta artiklasta 22 poistettavaksi kokonaan yritysten velvollisuus toteuttaa niiden laatimat ilmastosiirtymäsuunnitelmat. Tämä ei tue valtioneuvoston peräänkuuluttamaa ilmastotoimien määrätietoista toteutusta yrityksissä. Kuten U-kirjelmässä todetaan, ilmastotoimien eteneminen on myös Suomen kilpailukyvyn kannalta erittäin olennainen kysymys.

c. Sääntelyn ennakoitavuus ja oikeudellinen varmuus

Komission esittämien muutosten vaikutuksia Suomen kannalta käsittelevässä U-kirjelmän taustaosiossa todetaan, että yhtenään muuttuva sääntely-ympäristö aiheuttaa yrityksille epävarmuutta. Edelleen kirjelmässä todetaan, että komission Omnibus I -esitys sisältää tulkinnanvaraisuuksia, mikä on omiaan heikentämään oikeusvarmuutta, ja että ehdotus voi aiheuttaa kokonaan uusia soveltamisongelmia. Ulkoasiainministeriön tilaama tammikuussa 2025 julkaistu CEULA-tutkimus tukee tätä analyysiä. Sen mukaan EU:n kestävyyssääntelyinstrumenttien piirissä olevien suomalaisyritysten päähuoli ei ole sääntely

Finnwatch ry, Malminrinne 1 B, 00180 Helsinki
www.finnwatch.org

sinällään vaan EU:n itsensä luoma epävarmuus – ml. riski perääntymisessä kestävyyssääntelyn ja vihreän siirtymän tavoitteista.

Oikeusvarmuutta heikentää myös komission ehdotus yhteisten direktiiviin liittyvien siviilioikeudellisten sääntöjen poistamisesta sekä ns. overriding mandatory rule -säännöksestä luopuminen. Mikäli komission esittämät muutokset hyväksytään, yritykset eivät enää voi luottaa siihen, että mahdollisissa siviilikanteissa noudatettaisiin kansallista yritysvastuulakia. Komission esitys johtaa siihen, että vahingonkorvaustapauksissa noudatetaan jäsenmaiden 27 erilaista unionin vahingonkorvauskehikkoa sekä myös kolmansien maiden vahingonkorvauslainsäädäntöä, mikä muun muassa lisäisi oikeudenkäyntikustannuksia kun kaikkien osapuolten tulisi hankkia ko. kolmansien maiden lainsäädäntöön perehtynyttä asiantuntemusta. Kuten U-kirjelmän taustaosiossa todetaan, Suomessa kansallinen vahingonkorvausoikeudellinen vastuun sääntely vastaa pääpiirteittäin voimassa olevaa yritysvastuudirektiiviä, joten komission Omnibus -esityksillä ei sen mukaan olisi olennaisia vaikutuksia Suomessa käsiteltäviin vahingonkorvauskanteisiin. Sen sijaan muutokset voisivat vähentää uhrien mahdollisuuksia tuoda asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Edelleen siviilioikeudellisen vastuun osalta kannassa todetaan, että Suomi on sitä koskevien säännösten osalta saavuttanut neuvottelutavoitteensa jo voimassaolevaa direktiiviä säädettäessä.

d. Ristiriidat kansainvälisten standardien kanssa

Komission Omnibus I -ehdotuksen ilmeistä ristiriitaa kansainvälisten standardien kanssa käsitellään erikseen lausunnon seuraavassa kohdassa 3.

3. Komission Omnibus I -esitys on ristiriidassa yritysvastuun kansainvälisten standardien kanssa

Voimassa olevan yritysvastuudirektiivin huolellisuusvelvoitteet pohjautuvat kansainvälisiin YK:ssa ja OECD:ssa luotuihin yritysvastuustandardeihin, joiden mukaan monet vastuulliset yritykset jo pyrkivät toimimaan. Kuten edellä todettiin, näiden kansainvälisten standardien kanssa linjassa olevat asianmukaisen huolellisuuden velvoitteet ovat vastanneet valtioneuvoston mukaan Suomen neuvottelutavoitteita.

Nyt U-kirjelmässä todetaan, että komission ehdottamat muutokset vievät huolellisuusvelvoitteen lakitasoista sääntelyä kauemmas vapaaehtoisista, vakiintuneista huolellisuusvelvoitetta koskevista YK:n ja OECD:n periaatteista. Lisäksi kirjelmässä todetaan, että jännite kansainvälisten yritysvastuustandardien ja komission esityksen

Finnwatch ry, Malminrinne 1 B, 00180 Helsinki
www.finnwatch.org

mukaisen sääntelykehikon välillä voi lisätä yritysten kokemaa epävarmuutta ja sääntelykehikon epäselvyyttä.

Suomi on sitoutunut edistämään YK:n ja OECD:n yritysvastuuperiaatteita myös yritysten arvoketjujen vastuullisuusriskien hallintaa sääntelevän lainsäädännön tasolla. OECD:n neuvostossa vuonna 2022 Suomenkin kannattamassa ja hyväksymässä suosituksessa kehotetaan seuraavaa: "*Aligning with RBC* [Responsible business conduct] *standards and in particular OECD Due Diligence Guidance when developing new policies, laws, or regulations, including secondary rules, legislative guidance, or sectoral policies. This will be particularly important for policies, laws, or regulations seeking to promote responsible global supply chains, sustainable finance, and corporate disclosure of non-financial risk information.*"

Komission esitys on ristiriidassa paitsi kansainvälisten standardien myös em. OECD:ssa tehdyn linjauksen kanssa. Mikäli päädytään säätämään komission Omnibus I -esityksen mukainen huolellisuusvelvoite, joka poikkeaa kansainvälisistä standardeista, luodaan vain uusi päällekkäinen kehikko. Yrityksillä on silti edelleen velvollisuus noudattaa kansainvälisesti jo vuonna 2011 sovittuja yritysvastuun soft law -standardeja ja niihin sisältyvää koko arvoketjuun ulottuvaa huolellisuusvelvoitetta.

Valtioneuvoston kannassa esitetty näkemys tier 1 -rajauksesta on (vastoin valtioneuvoston omaa aiempaa kantaa), että se muokkaa "*yritysvastuudirektiiviä yritysten kannalta realistisempaan ja toteuttamiskelpoisempaan suuntaan, minkä vuoksi* [komission Omnibus I -]*ehdotuksia voidaan kannattaa*". Tämä koskee lähinnä yrityksiä, jotka eivät ole panostaneet millään lailla tuotantoketjujensa vastuullisuuteen. Sen sijaan vastuullisuuteen panostaneissa yrityksissä tier 1 -rajaus lisää työtä ja resurssitarpeita. Lukuisia suomalaisia yrityksiä edustava vastuullisuusverkosto Amfori on varoittanut päättäjiä omnibus-esityksestä, joka on sen mukaan "*creating unintended consequences for risk management, increasing unpredictability and complexity, and ultimately adding to corporate burden and costs.*" Tier 1 -rajausta koskien Amfori ja lukuisat muut vastuullisuusverkostot toteavat kannanotossaan, että "*An arbitrary limitation could expose businesses to more risks and higher costs, with detrimental impacts for workers*".

4. Finnwatchin suositukset valiokunnalle

Suuren valiokunnan tulisi kannassaan suhtautua kielteisesti Omnibus I -ehdotukseen koskien yritysvastuudirektiiviä. Valiokunnan tulisi todeta, että yritysvastuudirektiivin alkuperäisistä tavoitteista ja vaikuttavuudesta tulee pitää kiinni, ja että vastuullisesti toimivien yritysten asemaa ei tule heikentää. Valiokunnan tulisi mietinnössään myös todeta, ettei yritysten mahdollisuuksia pyytää tietoja omasta toimitusketjustaan saa rajoittaa. Lisäksi valiokunnan tulisi todeta, että yritysten tulee paitsi laatia myös toteuttaa

ilmastosiirtymäsuunnitelmat ja ettei yritysvastuudirektiivin siviilioikeudellista vastuuta koskevia säännöksiä ole tarpeen muuttaa.

LIITE: Taustatietoa yritysvastuudirektiivistä ja Omnibus 1 -esityksen sisällöstä

Mikä yritysvastuudirektiivi on?

Yritysvastuudirektiivi asettaa ensimmäistä kertaa suurille yrityksille velvollisuuden kunnioittaa ihmisoikeuksia ja ympäristöä. Tämä tarkoittaa, että yritysten tulee esimerkiksi selvittää tuotantoketjunsa ihmisoikeus- ja ympäristöriskit ja puuttua niihin asianmukaisilla toimenpiteillä. Tätä yritysten koko toimintaketjuun ulottuvaa velvoitetta kutsutaan huolellisuusvelvoitteeksi. Se perustuu YK:ssa ja OECD:ssa vuonna 2011 määriteltyihin yritysvastuun kansainvälisiin standardeihin.

Direktiivin myötä suuret yritykset velvoitetaan myös laatimaan ja toteuttamaan ilmastoa koskevat siirtymäsuunnitelmat, joilla niiden strategia ja liiketoimintamallit muutetaan vastaamaan puolentoista asteen ilmastotavoitetta.

Lisäksi direktiivi velvoittaa EU-jäsenmaat varmistamaan, että yritys voidaan saattaa korvausvastuuseen vahingoista, jotka ovat aiheutuneet siksi ettei yritys ole noudattanut direktiivin mukaista huolellisuusvelvoitettaan.

Direktiivi hyväksyttiin vuoden 2024 keväällä ja sen kansallinen toimeenpano on parhaillaan käynnissä. Suomessa yritysvastuudirektiiviin soveltamisalaan kuuluu noin 100 yritystä.

Yritysvastuudirektiivin käsittelyn aikajana

2019 Suomi tekee omalla neuvoston puheenjohtajakaudellaan aloitteen EU:n uudesta yritysvastuuagendasta. Aloitteeseen sisältyy ehdotus EU-tasoisen yritysvastuusääntelyn kehittämisestä.

2022 Komissio julkaisee yritysvastuudirektiiviä koskevan esityksen, ja jäsenmaat sekä Euroopan parlamentti aloittavat sen käsittelyn. Suomi tukee neuvotteluissa kunnianhimoista direktiiviä ja ajaa muun muassa ilmastoasioiden tiukempaa huomioimista.

2024 Yritysvastuudirektiivin läpimeno vaarantuu ns. trilogivaiheen jälkeen, kun Suomi uhkaa äänestää koko direktiiviä vastaan ellei se saa poistettua direktiivistä tiettyjä uhrien oikeussuojaa vahvistavia kirjauksia. Hallitus vakuuttaa eduskunnalle sitoutumistaan

yritysvastuudirektiiviin ja sen tavoitteisiin muilta osin.

Suomen hallitus onnistuu saamaan osan vaatimuksistaan läpi, minkä jälkeen Suomi äänestää lopulta direktiivin hyväksymisen puolesta neuvostossa 15.3.2024. Pääministeri Orpo toteaa tämän jälkeen eduskunnalle 3.4.2024 (ajassa 1:35:13–1:35:28), että "*Yritysvastuudirektiivi saatiin läpi juuri sellaisena kuin me haluttiin — juuri sellaisena kuin me haluttiin.*"

Yritysvastuudirektiivi julkaistaan EU:n virallisessa lehdessä ja se astuu voimaan heinäkuussa 2024. Jäsenmailla on aikaa heinäkuuhun 2026 asti laittaa direktiivi täytäntöön kansallisesti. Direktiiviin soveltamisen yrityksiin on tarkoitus alkaa portaittain kuitenkin vasta heinäkuusta 2027 lähtien.

2025 Helmikuu – Euroopan komissio julkaisee ns. Omnibus I -ehdotuksen. Omnibus I -hankkeessa esitettävien sääntelymuutosten kohteena ovat yritysvastuudirektiivi (CSDDD), yritysvastuuraportointidirektiivi (CSRD) sekä hiilirajamekanismi (CBAM). Omnibus I -ehdotuksessa yritysvastuudirektiiviin ja yritysvastuuraportointidirektiiviin esitetään valtavia muutoksia. Komission päätöksentekoprosessi herättää suurta kritiikkiä, ja kansalaisjärjestöt jättävät komission toiminnasta valituksen Euroopan oikeusasiamiehelle.

Huhtikuu – komission ns. stop-the-clock -esitys hyväksytään. Esitys oli osa komission Omnibus I -pakettia, ja siinä yritysvastuudirektiivin kansallista täytäntöönpanoa ja soveltamisen ensimmäistä vaihetta lykätään vuodella. Jäsenmailla on nyt heinäkuuhun 2027 asti aikaa viedä yritysvastuudirektiivi kansalliseen lainsäädäntöön, ja sen soveltaminen yrityksiin alkaa heinäkuussa 2028. Suomi tukee stop-the-clock -esitystä. Orpon hallitus asettuu tukemaan myös Omnibus I -ehdotuksen sisällöllisiä esityksiä yritysvastuudirektiivin vesittämiseksi.

Mitä yritysvastuudirektiiviä koskeva Omnibus I -esitys pitää sisällään?

Yritysvastuudirektiivin osalta Omnibus I -esityksessä esitetään lähes kymmentä merkittävää muutosta direktiiviin. Vaikka komissio mukaan Omnibus I -esityksen tavoitteena on yksinkertaistaa yritysvastuusääntelyä, yritysvastuudirektiiviin esitetyt muutokset uhkaavat lisätä byrokratiaa ja oikeudellista epävarmuutta. Samalla ne heikentävät sääntelyn positiivisia ihmisoikeus- ja ympäristövaikutuksia. Sidosryhmien kriittisiä näkemyksiä Omnibus I -esitykseen yritysvastuudirektiiviä koskien on koottu tänne.

Huolellisuusvelvoitteen rajoittaminen pääsääntöisesti omaan toimintaan, tytäryhtiöiden toimintaan ja tier 1 -tasolle

Komissio esittää ihmisoikeus- ja ympäristöriskien arviointia koskevaan artiklaan 8 muutoksia, joissa huolellisuusvelvoite rajoitettaisiin pääsääntöisesti yritysten omaan toimintaan, tytäryhtiöiden toimintaan ja tier 1 -tasolle. Lisäksi komissio esittää rajoituksia tietoihin, joita yritysvastuuvelvolliset yritykset saavat pyytää alle 500 henkilöä työllistäviltä tier 1 -kumppaneiltaan.

Huolellisuusvelvoitteen rajaaminen ohjaa yrityksiä kuluttamaan resursseja tuotantoketjujensa sellaisiin osiin, joissa riskit eivät tavallisesti ole suurimpia. Palmuöljyssä valvottaisiin jalostamoa, ei öljypalmutiloja Malesiassa. Timanteissa kultaseppää, ei kaivoksia Ruandassa. Ruokosokerissa makeistehdasta, ei plantaaseja Brasiliassa. Esimerkiksi Alankomaissa tehdyn tuoreen selvityksen mukaan suurten eurooppalaisten päivittäistavarakaupan ketjujen tier 1 -tavarantoimittajista vain kuusi prosenttia sijaitsee riskimaissa, vaikka ko. ketjut myyvät lukemattomia riskimaaraaka-aineita sisältäviä tuotteita.

Komission esittämät rajaukset tarkoittaisivat monen yrityksen kohdalla paluuta yli kymmenen vuoden takaisiin käytäntöihin. Toisin sanoen, monet yritykset tekevät jo nyt paljon enemmän kuin mitä direktiivi Omnibus I -muutosten jälkeen niiltä vaatisi. Sen sijaan, että direktiivi veisi yritysten vastuullisuustyötä eteenpäin ja tasaisi pelikenttää nostamalla vastuullisuustyön riman kaikille samaksi, se saattaisi komission esittämässä muodossa vaikeuttaa tai jopa estää niitä noudattamasta edes nykyisenkaltaisia huolellisuusvelvoiteprosessejaan. Esitetyt muutokset artiklaan 8 uhkaavat tehdä yritysvastuudirektiivistä byrokraattista ja mekanistista sääntelyä, joka lisää yritysten hallinnollista taakkaa, mutta ei edistä ihmisoikeuksien kunnioittamista yritysten arvoketjuissa.

Komission esityksessä huolellisuusvelvoitteen kohdentumisen pääsääntö ohitettaisiin tilanteessa, jossa esimerkiksi järjestöt tai media tuovat yritysten tietoon ongelmia yksittäisen arvoketjun toimijan toiminnassa. Yritysvastuudirektiivin tarkoituksena oli puuttua ympäristö- ja ihmisoikeusriskeihin ennakolta, ei ohjata yrityksiä reaktiivisuuteen. Kansalaisjärjestöt tai media eivät ole vastuussa ihmisoikeuksien toteutumisesta yritysten arvoketjuissa. Kansainvälisissä yritysvastuustandardeissa on jo sovittu, että ihmisoikeuksien suojeluvelvoite on valtioilla (mm. sääntelyn kuten yritysvastuudirektiivin kautta) sekä yrityksillä riskipohjaisen huolellisuusvelvoitteen noudattamisen kautta.

Huolellisuusvelvoitteen pääsäännön rajaaminen edellä kuvatulla tavalla kannustaa yrityksiä reaktiiviseen toimintaan, jossa ne ennaltaehkäisyn sijaan reagoivat muiden esiin tuomiin epäkohtiin. Reaktiivisuuteen kannustaminen voi kannustaa myös lisäämään väliportaita hankintaketjuihin, eikä komission esittämä kirjaus keinotekoisten järjestelyjen sivuuttamisesta millään tavalla estä tätä. Yrityksillä on edelleen täysi vapaus päättää tehdä hankintoja esimerkiksi ostorenkaiden, raaka-ainepörssien, tukkujen tai muiden vastaavien tuotteiden ja raaka-aineiden alkuperän häivyttävien toimijoiden kautta ja tällaiset ostot tulevat komission esityksen myötä mitä todennäköisemmin lisääntymään. Tämä heikentää

entisestään ympäristöstä- ja ihmisoikeuksista huolehtimista, ja johtaa päinvastaiseen lopputulemaan kuin mikä yritysvastuudirektiivin alkuperäisenä tarkoituksena oli.

Maksimiharmonisaation laajentaminen

Komissio esittää maksimiharmonisoinnin laajentamista (art 4) koskemaan muun muassa haitallisia vaikutuksia ehkäiseviä ja lopettavia toimenpiteitä (art 10(1–5) ja 11(1–6)). Myös tämä muutos lisäisi direktiivin yrityksille aiheuttamaa hallinnollista taakkaa ilman vastavuoroisia ihmisoikeus- tai ympäristöhyötyjä, kun ehkäisevien ja lopettavien toimenpiteiden asianmukaisuutta painottava kansallinen liikkumavara poistettaisiin. Erityisen ongelmallista tämä on tilanteessa, jossa komission esitykset artiklassa 8 vähentävät merkittävästi yritysten mahdollisuuksia riskiperustaiseen harkintaan ja ohjaavat huolellisuusvelvoitetta koskevissa toimissa keskittymään konsernin sisäisiin ja tier 1 -toimijoihin.

Velvollisuus lopettaa liikesuhde poistetaan

Artiklojen 10(6) ja 11(7)[1] osalta komissio esittää, että silloin kun kysymys on haitallisesta vaikutuksesta, jota ei voida ehkäistä tai lopettaa, vaatimus lopettaa liiketoimintasuhde viimeisenä keinona poistetaan. Sen tilalle komissio esittää kirjausta, jonka mukaan liikesuhteessa pysyminen ei itsessään voi johtaa oikeudelliseen vastuuseen niin kauan kuin on kohtuullista odottaa, että tehostettu toimintasuunnitelma tuottaa tulosta. Kirjaus jättää avoimeksi, miten yrityksen tulee toimia jos ei ole kohtuullista odottaa, että tehostettu toimintasuunnitelma tuottaa tulosta.

Joissain tapauksissa vetäytyminen liiketoimintasuhteesta on ainoa mahdollinen tapa kantaa vastuuta. Yksi esimerkki tällaisesta tilanteesta on valtion määräämä pakkotyö, jota yritykset eivät voi ehkäistä, lopettaa tai korjata toimimalla huolellisesti. On tärkeää, että velvollisuus lopettaa liiketoimintasuhde on direktiivissä mukana.

[1] Komission esityksessä puhutaan artiklaan 11(7) liittyen vaikutusten ehkäisemisestä ja lieventämisestä vaikka artikla 11 koskee tosiasiallisten haitallisten vaikutusten lopettamista. Oletamme, että kyseessä on virhe ja “could not be prevented or adequately mitigated” pitäisi tässä yhteydessä olla “could not be brought to an end or the extent of which could not be minimised”.

Finnwatch ry, Malminrinne 1 B, 00180 Helsinki
www.finnwatch.org

Sidosryhmän määritelmän kaventaminen

Komissio esittää sidosryhmäkuulemisten heikentämistä ainakin kahdella tavalla: muuttamalla sidosryhmien määritelmää ja poistamalla sidosryhmäkuulemisia koskevasta artiklasta tilanteita, joissa sidosryhmiä on kuultava. Sidosryhmien kuuleminen esimerkiksi silloin, kun laaditaan indikaattoreita ehkäisevien, lieventävien ja lopettavien toimenpiteiden asianmukaisuuden ja tuloksellisuuden seurannalle, on tarpeen (ja usein myös yritysten edun mukaista), mutta nyt sitä esitetään poistettavaksi. Tällainen kuuleminen vähentää todennäköisyyttä, että yritys kiinnittää seurannassa huomiota vaikutusten kohteena olevien ryhmien näkökulmasta epärelevantteihin asioihin ja siten vähentää näiden ryhmien tarvetta tukeutua esimerkiksi siviilioikeudellisiin keinoihin.

Myös se, että vaikutusten kohteena olevia sidosryhmiä ei enää tarvitsisi kuulla kun päätetään liikesuhteen väliaikaisesta keskeyttämisestä on ongelmallista. Sidosryhmien kuuleminen tällaisissa tilanteissa on tarpeen sen varmistamiseksi, etteivät keskeyttämisen vaikutukset ole haitallisempia kuin ne vaikutukset, joita keskeyttämisellä yritetään ehkäistä.

Lisäksi kun otetaan huomioon, että komissio esittää myös huolellisuusvelvoitteen ulottuvuutta koskevan pääsäännön ohittavia toimia silloin kun järjestöt tuovat ongelmia yritysten tietoon, on ristiriitaista, että se samaan aikaan haluaa vähentää järjestöjen kuulemista.

Vaatimus sakkojen yhteydestä liikevaihtoon poistetaan, komissio laatii ohjeet sakoille

Komissio esittää poistettavaksi artiklan 17 kohtaa 4, missä direktiivin rikkomisesta seuraavat sanktiot sidotaan liikevaihtoon. Sen sijaan esityksessä todetaan, että komissio laatii myöhemmin yhteistyössä jäsenmaiden kanssa ohjeistuksen sanktioiden tasosta. Vaikka sanktioiden taso jää näin ollen epäselväksi, avaa muutosesitys mahdollisuuden sille, että sanktiot jäävät lopulta varsinkin kaikkein suurimmille yrityksille merkityksettömiksi. On tärkeää, että direktiivin hallinnolliset toimeenpanokeinot ovat tehokkaat etenkin, kun komissio on esittämässä myös siviilioikeudellisen vastuun (täysin ei-hyväksyttävää) karsimista.

Finnwatch ry, Malminrinne 1 B, 00180 Helsinki
www.finnwatch.org

Ilmastosiirtymäsuunnitelma

Artiklaan 22 koskien ilmastosiirtymäsuunnitelma komissio esittää muutosta, jonka mukaan yritysten tulisi ainoastaan laatia, mutta ei toteuttaa, siirtymäsuunnitelmaa. Myös tässä komission muutosehdotukset johtavat turhaan byrokratiaan ilman konkreettisia ilmastohyötyjä tai tarpeellisia muutoksia yritysten liiketoimintamalleissa ja -strategioissa. Voimassaolevan direktiivin velvollisuus toimeenpanna ilmastosuunnitelmat on ns. *obligation of means,* eli toimintavelvoite. Yrityksellä on siis velvoite toimeenpanna itse laatimansa suunnitelmat, jolloin velvoitteen täyttämisen pitäisi lähtökohtaisesti olla yrityksille mahdollista.

Siviilioikeudellinen vastuu poistetaan direktiivistä

Komissio esittää, että siviilioikeudelliset vahingonkorvauskanteet olisivat jatkossa mahdollisia vain kansallisen lainsäädännön nojalla. Toisin sanoen, direktiivi ei enää velvoittaisi jäsenmaita varmistamaan, että yritystoiminnan haitallisten vaikutusten uhrit voivat hakea oikeutta jäsenmaiden kansallisista tuomioistuimista tilanteissa, joissa vahinko on aiheutunut siksi, että yritys ei ole ryhtynyt direktiivin edellyttämiin asianmukaisiin toimenpiteisiin.

Lisäksi komissio esittää lainvalintaan liittyvän niin sanotun pakottavan säännöksen (*overriding mandatory rule*) poistamista direktiivistä sekä sitä, ettei uhreilla enää olisi yritysvastuudirektiivin nojalla mahdollisuutta valtuuttaa esimerkiksi kansalaisjärjestöä nostamaan kanteita heidän puolestaan. Nämä muutokset heikentäisivät merkittävällä tavalla uhrien mahdollisuutta saada oikeutta. Uhrit, jotka hakevat oikeutta tuomioistuimista kohtaavat lukemattomia käytännöllisiä ja juridisia esteitä, jotka estävät heitä käytännössä saamasta oikeutta ja joita nämä alkuperäisen direktiivin kohdat pyrkivät edes jossain määrin poistamaan. Komission esittämillä muutoksilla myös artiklasta 29 tulee merkitykseltään hyvin vähäinen.

Finnwatch ry, Malminrinne 1 B, 00180 Helsinki
www.finnwatch.org